

компенсації, а також нормативно встановити механізм визначення її розміру на підставі експертизи.

У ст. 242 КПК України до компетентності експертів слід віднести питання визначення психічного стану потерпілого. У ст. 505. («Обставини, що підлягають встановленню в ході досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру») – передбачити обов'язкове визначення виду та розмір немайнової шкоди, заподіяної суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням з урахування вікових та психологічних особливостей потерпілого.

Михайлишин У. Б.

канд.психол.н., доцент кафедри психології факультету суспільних наук
державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ДЕЛІНКВЕНТА

Особистість неповнолітнього правопорушника, як правило, характеризується низьким рівнем правової соціалізації. *Соціалізація* – це процес і результат включення індивіда в систему соціальних відносин. Вона здійснюється шляхом засвоєння індивідом соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності. У процесі соціалізації індивід стає особистістю і здобуває, необхідні для життя серед людей, знання, уміння навички, тобто здатність спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми.

Правова соціалізація особистості – це процес входження людини в систему об'єктивно існуючих соціально-правових зв'язків і відносин. У психологічному аспекті вона тісно пов'язана з формуванням системи властивостей і якостей, а також механізмів саморегуляції поведінки особистості, необхідних для її адаптації до специфіки поведінки і взаємин у сфері дії права і для забезпечення її соціально-активної правової поведінки.

Змістом процесу правової соціалізації є засвоєння особистістю:

- соціальних цінностей, які схвалюються і охороняються правом;
- системи діючих правових норм як правил поведінки і критеріїв соціально-правової оцінки фактів, явищ і вчинків, які мають юридичне значення;
- знань, навичок і звичок, необхідних для правильної орієнтації в соціально-правовому середовищі, саморегуляції правової поведінки й організації спілкування в рамках правових відносин;
- елементів правової культури (уявлень, настроїв, установок і стереотипів суспільної і групової правосвідомості і т.п.);
- функцій, ролей, статусів і відповідних суб'єктивних прав і обов'язків, які властиві людині в зв'язку з місцем, займаним нею у системі правового регулювання.

Правова соціалізація як частина загального процесу соціалізації включає процес засвоєння суб'єктом необхідного обсягу правових знань, правових вимог, які визначають міру можливої і належної поведінки. У ході правової соціалізації засвоюються критерії оцінок юридично значимих ситуацій, складається певне відношення до правових явищ, виробляються навички і формується готовність до правомірної поведінки. Конкретизація відомої формули детермінізму – зовнішні заповіді діють, опосередковуючись внутрішніми умовами, - стосовно до правової сфери означає наступне. Як зовнішні фактори детермінації виступають правові вимоги, зразки належної поведінки, норми, санкції, які мають більший чи менший вплив на свідомість особистості, а як внутрішні фактори – сформована у її свідомості ціннісно-нормативна модель, яка містить у собі власну концепцію прав і обов'язків, норм і стандартів поведінки, можливих і очікуваних санкцій. Зі сказаного випливає, що правова соціалізація може бути визначена як процес оволодіння суб'єктом правовою практикою і правовим досвідом для придбання,

використання навичок правомірної поведінки, для правильної оцінки поведінки навколишніх осіб і сприяння нормальному функціонуванню правової системи.

Із загального поняття правової соціалізації ясно, що в цьому процесі вирішальна роль належить *свідомості* суб'єкта. Тому для забезпечення необхідного нашому суспільству рівня правової соціалізації неповнолітніх потрібно формування їх правосвідомості відповідно до завдань підвищення адекватної правової активності. У правовій свідомості особистості, як і у свідомості, об'єднані когнітивні (пізнавальні), оціночні (вираз відносин) і регуляторні (емоційно-вольові) сфери психіки.

Процес соціалізації може здійснюватися як у спеціальних соціальних інститутах, так і в різних неформальних об'єднаннях. До спеціальних соціальних інститутів, однією з найважливіших функцій яких є соціалізація особистості, відносяться школа, професійні навчальні заклади, дитячі і молодіжні організації й об'єднання. Найважливішим інститутом соціалізації особистості є сім'я.

Відповідальність є найважливішою характеристикою особистості, це те, що відрізняє соціально зрілу особистість від соціально незрілої. У психології на сьогодні поширена концепція (теорія локусу контролю) двох типів відповідальності. Відповідальність першого типу (інтернальність) пов'язана з тим, що особистість вважає себе відповідальною за все, що відбувається з нею, і гарне, і погане. В іншому випадку (екстернальність) все, що відбувається, людина пов'язує не із собою, а з іншими людьми, обставинами, долею і т.д.; легко помітити, що це скоріше безвідповідальність.

Серед соціально незрілих підлітків частіше спостерігається екстернальність, а серед неповнолітніх делінквентів (за даними судово – психологічних експертиз) екстерналів більше 77%. Очевидно, це не випадково, тому що зовнішній локус контролю, власне кажучи, означає зняття суб'єктом відповідальності з самого себе за все, що відбувається з ним. За певних розумів така ситуація «полегшує» вихід на здійснення злочину.

До факторів формування як зовнішнього локусу контролю, так і делінквентної поведінки можна віднести: перенесену в дитячому і підлітковому віці емоційну травму чи ізоляцію відкидання, вплив несприятливого психологічного клімату родини, постійні негативні оцінки діяльності і поведінки з її боку.

Прагнення зберегти самоповагу (та й просто психоемоційну стабільність), може привести до формування зовнішнього локусу контролю. У даному випадку він відіграє роль захисного механізму, який, знімаючи відповідальність з особистості за невдачі, дозволяє адаптуватися до постійних зовнішніх негативних оцінок і зберегти самоповагу.

Формування відповідальності прямо пов'язано з наданням особистості волі і самостійності в прийнятті рішень щодо самого себе. Ми хочемо «навчити людину самостійно ходити, але весь час туго сповиваємо», тобто «дитяче буття не може визначити зрілої свідомості». Такий тип виховання називається гіперопіка, у школі він спостерігається ще і при навчанні.

Поняття девіантної (яка відхиляється від норми) поведінки пов'язано насамперед з поняттям «норма». Норму визначають як середньостатистичний показник, функціональний оптимізм і т.д. Норма – поняття відносне. На зорі психіатрії існувало тільки два полярних поняття: божевілля (відсутність психічного здоров'я) і здоров'я (відсутність божевілля). Потім виділилися різні напрямки й учення. Зараз вже закріпились такі поняття як фактори ризику, кризові стани, акцентуації характеру і т.ін., які знаходяться між нормою і патологією. Характер у вузькому значенні слова визначається як сукупність стійких властивостей індивіда, у яких виражаються способи його поведінки і способи емоційного реагування. Дуже важливо розуміти розходження між особистістю і характером. Вже в життєвій психології набори прикметників, які застосовуються для опису цих понять, сильно розрізняються. Говорять про характер «кепський», «м'який», «важкий», «прекрасний» і т.п. Стосовно особистості використовуються вислови: «видатна», «творча», «сіра», «злочинна» і т.д. Коли даються оцінки характеру й

особистості однієї людини, то вони можуть не тільки не збігатися, але і бути протилежними за значенням.

Риси характеру відбивають стиль поведінки й емоційного реагування - те, як діє людина, а риси особистості – те, заради чого вона діє. Те ж саме відноситься і до особистості, і до характеру злочинця (може бути чимало гарних рис характеру в сполученні зі злочинним діянням).

Треба підсумувати, що характер як стиль поведінки делінквента-підлітка і його емоційне відреагування на події, отчуючих та світ в цілому завжди залежить від рівня розвитку правосвідомості, її когнитивної (де відбивається сутність правових норм суспільства) та регуляторної сфери (де формуються програми поведінки).

Мовмига Н.Є.

старший викладач кафедри “Охорона праці та навколишнього середовища” НТУ “ХП”

ЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВІ ДОМАГАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВОХОРОНЦІВ У ОСОБИСТІСНОМУ САМОЗДІЙСНЕННІ

В сучасному життєвому просторі людина занурена у стрімкий інформаційний потік постійних змін, які відбуваються в усіх сферах її життєдіяльності. Однією з основних потреб особистості як суб’єкта діяльності є прагнення виразити себе в діяльності та професії, що відрізняється від окремих, конкретних мотивів. Цінність діяльності для особистості пов’язана з можливістю самовираження, застосування своїх здібностей, з можливістю творчості. Саме в діяльності викристалізуються ієрархічні моделі цінностей та особистісних смислів, які обумовлюють напрям руху та вектор саморозвитку суб’єкта.

Труднощі, які виникають в процесі діяльності, обумовлюють перспективу їх вирішення особистістю власними ресурсами, адже життєві та професійні потреби особистості конкретизовані в її домаганнях, перетворюються в спрямованості, спонукання, стратегії, якими ці потреби реалізуються. На нашу думку саме феномен самоздійснення особистості в життєвому та професійному просторі охоплює процеси, які відбуваються з людиною в процесі життєдіяльності, взаємодії зі світом людьми та собою.

Проблема вивчення феномену самоздійснення особистості не є новою у психологічних дослідженнях. Зазначимо, що проблемою життєвого самоздійснення особистості, як активної реалізації себе в життєвому просторі займалися в контексті дослідження самореалізації особистості (К.О. Абульханова-Славська, О.П. Єрмолаєва, Л.А. Коростильова, С.І. Кудінов та ін.); особистісного самоздійснення (Л.А. Анциферова, Б.С. Братусь, І.А. Гуляс, І.О. Логінова, С.Д. Максименко, О.В. Селєзньова, К.О. Черемних, М.В. Шугуров й ін.); структури самосвідомості (Б.Ю. Березін, В.В. Столін та ін.); розвитку особистісного потенціалу (Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов, Т.М. Титаренко й ін.); психології життєвого шляху особистості (К.О. Абульханова-Славська, Є.І. Головаха, Т.М. Титаренко й ін.); життєздійснення особистості (Л.А. Лепіхова, Т.М. Титаренко) суб’єктного розвитку та самодетермінації (Н.Ю. Воляшок, Г.В. Ложкін, С.Д. Максименко, В.І. Осьодлю, В.О. Татенко, В.В. Ягупов й ін.).

Проведений аналіз наукових джерел показав, що змістова сутність поняття “самоздійснення” трактується у таких значеннях як: процес руху до своїх сутнісних початків і результат осягнення істини буття; сформульований у вигляді мети-ідеалу результат, що направляє саморозвиток активної особистості в цілому. Зазначимо, що науковці по різному розглядають форми та способи самоздійснення особистості, у яких на нашу думку закладено його психологічний механізм. С.І. Кудінов виділяє серед форм самоздійснення особистості зовнішнє (спрямоване на самовираження індивіда в різних сферах життєдіяльності: професії, творчості, спорті, мистецтві, навчанні, політичній та громадській діяльності та ін.) і внутрішнє (забезпечує самовдосконалення людини у фізичному, інтелектуальному, естетичному, моральному та духовному аспектах) самоздійснення.